
De geschiedenis en toekomst
van het Gelders paard
in Nederland

*Een notitie van het Koninklijk Warmbloed
Paardenstamboek Nederland*

Juli 2008

Inleiding

In februari heeft de Tweede Kamer een motie ingediend, waarbij de Minister van LNV wordt gevraagd om in overleg met het KWPN te bevorderen, dat de toekomst van het Gelders paard wordt veilig gesteld. De Kamer is van mening, dat het Gelders paard behoort tot de zeldzame huisdierrassen en dat het behoud van bloedlijnen van dit type uit het oogpunt van biodiversiteit wenselijk is. De Kamer meent bovendien, dat het fokbeleid van paarden niet eenzijdig op topsport gericht moet zijn maar ook op karaktereigenschappen en op recreatieve inzetbaarheid. Het Gelders paard is hiervan een prima voorbeeld.

In reactie op deze motie, is de Minister in overleg getreden met het KWPN en heeft zij o.a. op 2 februari 2008 een bezoek gebracht aan de KWPN hengstenkeuring in Den Bosch. Zij heeft zich hier op de hoogte gesteld van het KWPN fokkerij- en selectiebeleid, dat gericht is op de volgende elementen:

- 1. het paard moet een natuurlijke aanleg voor de betreffende tak van sport hebben;*
- 2. een gezonde constitutie;*
- 3. een passend exterieur en bewegingsvorm;*
- 4. een goed definieerbaar en mensvriendelijk karakter, dat past bij het gebruik.*

In de onderliggende notitie, beschrijft het KWPN de achtergronden, huidige situatie en toekomstverwachting van het Gelders paard, bekeken vanuit het Nederlands biodiversiteitbeleid én vanuit een fokbeleid, dat zich richt op breed inzetbare, vriendelijke paarden, geschikt voor (top)sport en recreatief gebruik.

Nederlands biodiversiteitbeleid

Het Nederlandse biodiversiteitbeleid is beschreven in de nota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' (2000). Een belangrijke doelstelling hieruit is, dat alle soorten die in 1982 van nature in ons land voorkwamen, in 2020 moeten kunnen blijven voortbestaan. De gedomesticeerde (landbouw)huisdieren komen daarbij aan de orde binnen het deelbeleid 'Agrobiodiversiteit'. Dit omvat onder andere de genetische variatie binnen cultuurgewassen en landbouwhuisdieren. Genetisch materiaal van kenmerkende soorten en rassen wordt in kaart gebracht en –ingeval van zeldzame soorten- veiliggesteld voor toekomstig onderzoek en/of gebruik.

Zo ook van het Gelders paard. De Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH) heeft dit type toegevoegd aan de lijst van zeldzame soorten en van vier hengsten sperma ingevroren, dat als genetische reserve is ondergebracht bij de Genenbank waarin de SZH participeert.

Het behoud van het Gelders paard, werd overigens al in 1979 op de agenda gezet met de oprichting van de Vereniging van Fokkers en Liefhebbers van het Basispaard; deze vereniging –inmiddels in ruste-, stond aan de wieg van een aparte fokrichting binnen het KWPN, de huidige Regio Gelders Paard. Het doel van de vereniging was de instandhouding van een elegant gebouwd basispaard. Dit basispaard, nu Gelders type genoemd, dient met gebruik van oorspronkelijke eigenschappen behouden te blijven. Dit doel wordt nu binnen het KWPN nagestreefd door de Regio Gelders Paard.

Om het Gelders type op een gezonde manier in stand te houden en uit te breiden, weegt het stamboek de exterieurkenmerken van een paard zwaarder dan de bloedafstamming. De huidige populatie bestaat uit 13 goedgekeurde Gelderse hengsten, 2 overleden hengsten, die via diepvriessperma beschikbaar zijn en circa 500 merries. Het aantal geregistreerde Gelderse veulens bedroeg in 2007 circa 247 (in 2005 waren het er 204, in 2006 209).

Om inteelt te voorkomen is het toegestaan om in beperkte mate met andere dan Gelderse bloedlijnen te kruisen. Zo is maximaal 12,5 % zogenaamd veredelingsbloed (Engels volbloed, Hackney, American Saddlebred) toegestaan. Deze beslissing is in lijn met de historie van het Gelderse paard tot stand gekomen; sinds de 19e eeuw is voortdurend 'vreemd bloed' in de fokkerij gebruikt. Dit is ook de reden dat het Gelders paard doorgaans wordt aangeduid als Gelders type en niet als Gelders ras. De typische kenmerken van het Gelders paard zijn in de afgelopen eeuw continu veranderd en afgestemd op de wensen van de tijd.

Historie

In geschriften van vóór 1800 wordt al melding gemaakt van 'Geldersche paarden'. Hiermee werd bedoeld op paarden, die werden gefokt in de Betuwe en de IJsselstreek. Ze stonden uitstekend bekend vanwege hun constitutie en werden vooral gefokt als cavaleriepaard. Na de Napoleontische oorlogen ontstond er een vraag naar luxe koetspaarden, waarop de Gelderse fokkers reageerden door hun paarden te kruisen met Norfolks, Clevelands en vermoedelijk zelfs Andalusiërs.

Het eerste stamboek van het Gelderse paard stamt uit 1890: het Geldersch Paarden Stamboek. Het doel was het verbeteren van de Gelderse paarden, zodat ze enerzijds geschikt waren als landbouwwerkpaard maar ook als krachtig rijtuigpaard en als degelijk krijgspaard. In het begin van de 20e eeuw onderscheidde men twee typen: het luxe koetspaard (met Normandisch, Hackney en Holsteinbloed) en het landbouwoetspaard (met o.a. Oldenburger en Oost-Fries bloed). Hieruit kwamen vervolgens de landbouw-rijtuigpaarden en legerpaarden voort.

De Gelderse fokkers schuwden het fokken met andere bloedlijnen bepaald niet. Ter illustratie: tussen 1925 en 1939 telde het GPS 81 hengsten voor de Gelderse fokkerij met een zeer gevarieerde bloedvoering: 19 Gelderse hengsten, 28 Groningse, 14 Hackneys, 3 Normandiërs en 17 Duits en Engelse hengsten.

In de jaren veertig bleek er behoefte aan paarden met meer trekkracht, waarop het GPS besloot de lichtere Gelderse paarden te versterken met Gronings bloed. Dit ging enigszins ten koste van de tot dan toe bekende Gelderse eigenschappen, zoals de adellijke houding, hardheid, front en beweging. Met de opkomst van gemechaniseerde landbouwmachines, kreeg het Gelderse paard vanaf de jaren 60 weer een andere functie, namelijk als rijpaard. De eerder genoemde Gelderse eigenschappen werden weer op prijs gesteld en om een meer rijtypisch paard te verkrijgen, werden Gelderse merries gedekt door Engelse volbloeden en trakehner. Het resultaat: een succesvol sportpaard, ook wel aangeduid als F1 paard. De naamgeving van het stamboek was toen overigens inmiddels Stamboek Gelders type (Sgldt) geworden.

Er is een groep liefhebbers die bijzondere waarde toekent aan de bloedvoering en exterieurkenmerken, zoals ze in de periode van het ontstaan van het F1 paard golden, en die situatie wenst te fixeren. Hiervoor is binnen de fokkers van het Gelders paard tot op heden evenwel nooit een meerderheid gevonden; het merendeel van de fokkers is van mening dat het Gelders type niet op een bepaald moment in de tijd kan en moet worden vastgepind. Zij hechten juist meer aan de veelzijdigheid en de flexibiliteit van de soort en verwijzen daarbij naar de eeuwenlange traditie van de Gelderse fokkers. Het fokdoel van het Gelders paard zelf is de laatste vijftig jaar overigens niet wezenlijk meer veranderd: men streeft nog steeds naar een veelzijdig inzetbaar rij- en menpaard van het Gelderse type, dat zich onderscheidt door een betrouwbaar, blij en werkwilbig karakter. Omdat het Gelderse type altijd al een mix van bloedlijnen is geweest, wordt het huidige geaccepteerde bloedmelange met uitzondering van de eerder genoemde groep liefhebbers, binnen de Regio Gelders Paard breed gedragen.

Met het huidige fokbeleid kan de fokkerij verschillende kanten op: in combinatie met een Gelderse hengst kan worden teruggefokt op het klassieke type, terwijl met inbreng van rijpaardbloed de uitstekende kwaliteiten als modern, veelzijdig paard worden benut. Binnen dit beleid heeft ook bovengenoemde groep liefhebbers alle ruimte om hun idealen na te streven.

KWPN Fokkerijraad Gelders Paard

Met ruim 30.000 leden speelt het KWPN een rol van betekenis binnen de hippische sector. Het is een democratische vereniging: haar beleid, fokdoelen en besluiten komen via adviesorganen vanuit de leden tot stand. Sinds 1994 neemt het Gelders paard binnen het KWPN een aparte positie in. Het is één van de drie fokrichtingen binnen het stamboek, naast het rijpaard en het tuigpaard. Met 594 geregistreerde leden is het weliswaar een klein maar niettemin zelfstandig functionerend (moeder)stamboek. Net als bij de fokrichtingen rijpaard en tuigpaard, zijn de leden ingedeeld in een eigen regio, van waaruit vertegenwoordigers worden afgevaardigd naar de KWPN ledenraad. Daarnaast heeft de Regio Gelders Paard een eigen Fokkerijraad, die het Algemeen Bestuur van het KWPN adviseert over foktechnische zaken. Deze Fokkerijraad bestaat uit vijf personen (deskundigen en fokkers) die zijn voorgedragen door de leden van de Regio Gelders Paard.

Via deze bestuurstructuur is in 1998 het besluit genomen om bloedverruiming toe te staan: het KWPN stelt het type paard leidend en de bloedvoering dienend. Dit betekent dat veulens van Gelderse merries en niet-Gelderse vaders (en omgekeerd) onder bepaalde –strenge- voorwaarden in het stamboek fokrichting Gelders paard kunnen worden opgenomen. Bijvoorbeeld veulens van een KWPN goedgekeurde hengst uit de fokrichting rijpaard of tuigpaard en hengsten uit een door het KWPN erkend ander stamboek. Afhankelijk van hun exterieur, bewegingen, karakter en prestaties, kunnen deze nakomelingen worden gekeurd voor het stamboek in de fokrichting Gelders paard, rijpaard of tuigpaard.

Fokbeleid Gelders paard

De stamboekkeuring voor de fokrichting Gelders Paard gebeurt aan de hand van de keuringsstandaard Gelders Paard. Als selectiecriteria worden onder andere genoemd: 'Een hoge genotypische en fenotypische aanleg als rijpaard en menpaard, een elegante bouw met massa en een rijke voorhand, houding, voldoende ontwikkeld beenwerk, ruime gangen met een lichte knieheffing in het voorbeen en veel kracht en gedragenheid vanuit de achterhand'.

En: 'Het Gelders paard dient gemakkelijk te zijn in de omgang, laat zich makkelijk rijden, is intelligent en heeft een meewerkend en ijverig karakter'.

Het KWPN staat internationaal bekend vanwege het zeer strenge selectiebeleid op gezondheid, erfelijke gebreken, gewenst exterieur en aanleg voor een bepaalde tak van sport. Het uitgangspunt is het fokken van paarden, die zowel fysiek als mentaal zijn toegerust op de taken die gebruikers vandaag de dag van paarden vragen. Om dit nog beter te kunnen waarborgen, wordt momenteel gewerkt aan een aanvullend selectie-onderzoek, namelijk op karaktoreigenschappen. Het onderzoek naar het actief meten en registreren van karaktoreigenschappen van paarden is de jongste loot in het KWPN fokprogramma. De ervaringen binnen de fokrichting Gelders paard, bieden hiervoor prima aanknopingspunten omdat bij dit type paard al veel langer op karakter wordt geselecteerd.

Het Gelders paard is nuchter, stabiel, onverschrokken en werkwilbig. Dat maakt dit type bij uitstek geschikt voor recreatief gebruik, terwijl er ook bekende voorbeelden zijn van Gelderse paarden die op

het hoogste niveau in de topsport presteren. Het feit, dat het Gelderse type verhoudingsgewijs minder voorkomt, heeft dus niets te maken met de prestaties of het karakter maar is feitelijk meer een kwestie van voorkeur en trends. De successen van het moderne sportpaard op het hoogste dressuur- en springniveau zijn onmiskenbaar van invloed op de smaak van het 'grote publiek'. Dit wil echter niet zeggen, dat er voor het Gelderse type in de toekomst geen bestaansrecht meer is. Integendeel. De groep sportieve, recreatieve ruiters is sterk groeiend. Een goede match tussen paard en gebruiker is voor deze doelgroep een belangrijk aandachtspunt en het KWPN zet hier middels haar voorlichtings- en communicatiebeleid nadrukkelijker op in. Niet iedere gebruiker is geschikt voor de omgang met een sensibel sportpaard; het Gelderse type daarentegen is vanwege het ongecompliceerde karakter en de veelzijdigheid in sport voor bijna iedereen geschikt. Van gelegenhedsrutter tot topsporter.

De toekomst van het Gelders paard

Begin 2008 heeft het KWPN fokkers en gebruikers van het Gelders paard uitgenodigd om tijdens een aantal bijeenkomsten van gedachten te wisselen over de positie en gebruiksmogelijkheden van het Gelders paard in 2020. Aan deze uitnodiging werd massaal gehoor gegeven en de bijeenkomsten leverden een representatief beeld op van wat er leeft onder de fokkers en gebruikers en hoe zij de toekomst van het Gelderse paard zien. In grote lijnen is men van mening, dat er voor het Gelders paard ook in de toekomst prima bestaansrecht is vanwege de veelzijdigheid, het makkelijke karakter en het specifieke type. De veelzijdigheid moet een uniek kenmerk van het paard blijven en kan verder worden benadrukt door de keuringen uit te breiden met meer disciplines en predicaten.

De selectie op karakter kan eveneens verder worden uitgebreid met extra karaktertesten en predicaten. De criteria op het gebied van type, front en beweging blijven van groot belang om de herkenbaarheid van het Gelderse paard in stand te houden. Ondanks levendige discussies, is er voor het aanwijken van een beperkt aantal stamvaders en het bepalen van een 'oorspronkelijk' type onvoldoende draagvlak. De eisen voor de bloedvoering worden omwille van de bloedspreiding gehandhaafd. De niet toegestane bloedlijnen en percentages vreemd bloed zullen opnieuw en meer in detail worden omschreven om onduidelijkheid te voorkomen. Mochten ontwikkelingen in de toekomst hiertoe aanleiding geven, dan wordt het onderwerp bloedvoering opnieuw op de agenda gezet; als democratische vereniging staat het KWPN staat open voor nieuwe inzichten van haar leden en de samenleving in het algemeen.

Verder neemt het KWPN het verzoek om meer promotie van het Gelderse type mee in haar communicatiebeleid voor de komende jaren. Het Gelders paard zal nadrukkelijker onder de aandacht van het grote publiek worden gebracht. Hiervoor wordt een speciale PR-commissie in het leven geroepen.

Samenvattend kan worden geconcludeerd, dat het Gelders paard in Nederland een veelbelovend toekomstperspectief heeft. Het aantal veulens vertoont een stijgende lijn en tijdens de hengstenkeuring in Den Bosch is de Minister van LNV getuige geweest van de toelating van twee Gelderse hengsten tot het verrichtingsonderzoek. Een belangrijke stap voor het behoud en mogelijk vergroten van de positie van het Gelders paard in Nederland.

KWPN,
Harderwijk, juli 2008